

Նարինե ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ
Երևանի պետական համալսարան

**ՔՐԱԿԱՆԱԿԱՆ-ԹԱՐԳՄԱՆԱԿԱՆ ՄԵԹՈԴԻ
ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ
ԱՆԳԼԵՐԵՆԻ ԱՐԱԳԱՑՎԱԾ ԴԱՍԸՆԹԱՑՆԵՐՈՒՄ**

Հոդվածում դիտարկվում են անգլերենի արագացված դասընթացների ժամանակ քերականական-թարգմանական մեթոդի կիրառմամբ բառապաշարի և քերականական ժամանակաձևերի մատուցման միջոցներն ու սկզբունքները: Սույն մեթոդի հիմքում ընկած է յուրաքանչյուր բառով կազմված առավել գործածվող արտահայտությունների և բառակապակցությունների հայերենից անգլերեն թարգմանության միջոցով քերականական ձևերի և բառապաշարի մատուցումը: Ուշադրության է արժանանում այն հանգամանքը, որ իմանալով նախադասության կառուցվածքի սկզբունքներն ու աշխատելով պատրաստի արտահայտությունների հետ՝ ուսանողը/սովորողը հեշտությամբ է թարգմանում հայերենից անգլերեն և կառուցում սեփական խոսքը:

Բանալի բառեր. թարգմանություն, քերականական-թարգմանական մեթոդ, նախադասության կառուցվածք, քերականական ժամանակաձևեր, քերականական համարժեք, բառապաշար

Ժամանակակից աշխարհում գլոբալացմանը, բնակչության կենսամակարդակի փոփոխությանն ու զարգացմանը զուգահեռ առավել արժևորվում է օտար լեզվի իմացությունը: Լինելով միջազգային լեզու՝ անգլերենը առաջնային կարևորություն է ներկայացնում կրթության և մասնագիտական առաջխաղացման համար՝ տասնամյակներ շարունակ իր տեղն ու դերը չզիջելով որևէ այլ լեզվի: Կրթական ոլորտներում և աշխատաշուկայում առկա պայմաններն ու պահանջները դրդում են հասարակության անդամներին հնարավորինս արագ ընկալել և յուրացնել օտար լեզուն՝ կարճ ժամանակահատվածում տիրապետելով բառապաշարային, քերականական և կառուցվածքային նրբություններին:

Տարածված կարծիք կա, որ դասավանդման մեթոդներն այնքան բազմաթիվ են, որքան դասավանդողները: Որոշ դեպքերում ուսուցման առաջնահերթությունը տրվում է գրավոր խոսքին և որոշակի արդյունք գրանցելուց հետո նոր միայն անցում է կատարվում բանավոր խոսքին, այլ դեպքերում գրավոր և բանավոր խոսքի ուսուցումն ու զարգացումը կատարվում են զուգահեռ: Այնուամենայնիվ, դարեր շարունակ տարբեր մեթոդներ են մշակվել ուսուցման և ընկալման արդյունավետությունը բարձրացնելու, իսկ տևողությունը կրճատելու համար:

Արագացված դասընթացների սեղմ ժամկետները պահանջում են դասապրոցեսը դարձնել առավելագույնս հազեցած և տեղեկատվական: Չնայած դասավանդման վերաբերյալ բազմաթիվ մոտեցումներին ու կարծիքներին՝ արագացված դասընթացների դեպքում ուսանողի/սովորողի պահանջներն ու դասախոսի/դասավանդողի ակնկալիքները պետք է առավել քան հստակ լինեն: Եթե պահանջները ներառում են քերականության և բառապաշարի հասկանալի մատուցում, ակնկալիքներն առնչվում են քերականական, բառակապակցական համարժեքներին և լեզվամտածողության խնդիրներին /Griffiths, 2008: 256/:

Սույն աշխատանքն ուղղված է մայրենի լեզվից օտար լեզու թարգմանության միջոցով բառապաշար-քերականություն համադրությունը հնարավորինս արագ և համակցված մատուցելու եղանակների քննությանը:

Եթե օտար լեզվից մայրենի լեզու կատարած թարգմանությունը հարստացնում է բառապաշարը և ցույց տալիս, թե ինչպես են համատեքստում «աշխատում» քերականական կառույցներն ու ժամանակաձևերը, մայրենի լեզվից օտար լեզու կատարած թարգմանությունը հստակ պատկերացում է տալիս ուսանողի/սովորողի կողմից դրանց ընկալման և գործնական կիրառման հմտությունների մասին: Թարգմանությունն առաջին հերթին սովորեցնում է նախադասության քերականական կառուցվածք, այսինքն՝ թարգմանելիս գործնականորեն կիրառվում են քերականական տեսական գիտելիքները՝ համադրվելով բառապաշարի հետ: Թարգմանության միջոցով ուսանողն/սովորողն ինքնին պատկերացնում է իր գիտելիքների բառապաշարային և քերականական թերացումները:

Ի տարբերություն լեզվի ուսուցման և գիտելիքի ստուգման այլ մեթոդների՝ թարգմանությունը բացառում է մեխանիկական աշխատանքն ու պատահականության սկզբունքով ճիշտ պատասխանի կռահումն ու արտաբերումը: Թարգմանությունը արտացոլում է թե՛ քերականական կառույցների ու բառապաշարի, թե՛ լեզվամտածողության և լեզվական միավորների համարժեքների իմացությունը: Ջ.Մուկալելը թարգմանությունը համարում է բառերի և քերականության գործնական կիրառության վերլուծությունն /Mukalel, 2005: 49/: Այսինքն, որքան էլ ուսանողն/սովորողն անգիր սովորի բառերը, արտահայտություններն ու տեսական քերականությունը, իմանա նախադասության կառուցվածքային շարահասությունը, առանց հասկանալու և պատկերացնելու համարժեքների նրբություններն ու գործնական կիրառման փորձ ձեռք բերելու՝ չի կարողանա օտար լեզվով վերարտադրել իր մտքերը:

Մայրենի լեզվից օտար լեզու կատարված թարգմանությունը հնարավորություն է տալիս հաղթահարել երկլեզու միջավայրում առկա լեզվական ընկալման խնդիրները և ձևավորել ու զարգացնել հաղորդակցական հմտությունները /Laviosa, 2014: 26/: Թարգմանություններ

կատարելիս է, որ ուսանողը/սովորողը հասկանում է, որ լեզուներում արտահայտությունները և շարահյուսությունը բառացիորեն չեն համապատասխանում միմյանց և առանձնակի ուշադրությամբ է մոտենում լեզվամտածողության խնդիրներին: Թարգամանության պահին են մայրենի լեզվի բառերը դառնում բառակապակցություններ ու նախադասություններ և վերարտադրվում այլ լեզվով: Ուսուցման տարբեր փուլերում արտահայտությունների համարժեքներն այլ լեզվում գտնելն ու տվյալ լեզվի քերականական կառույցների հետ համադրելով՝ գրագետ խոսք ստանալը վկայում են օտար լեզվի իմացության համապատասխան մակարդակի մասին:

Ավանդական քերականությունը տարբերություն չի դնում բառի և քերականության միջև, իսկ քերականական սահմանումները ուղղակիորեն առնչվում են գոյականին, բային, ածականին, մակբային: Ավելին, ավանդական քերականությանը կարելի է «մեղադրել» քերականական նկարագրություններին և բացատրություններին իմաստաբանական մոտեցում ցուցաբերելու մեջ: Քերականության դասավանդման այսպիսի ավանդական մոտեցումը կարելի է անվանել **քերականական-թարգմանական մեթոդ** (*grammar-translation method*) /Mukalel, 2005: 45, 48/: Այս մեթոդի առանձնահատկությունն այն է, որ դասավանդման գործընթացում չեն տարանջատվում բառապաշարն ու քերականությունը:

Արագացված դասընթացների ընթացքում քերականական թարգմանական մեթոդի կիրառումը հնարավորություն է տալիս բառապաշարը ուսուցանել ոչ թե մեկ բառ – թարգմանություն սկզբունքով, այլ յուրաքանչյուր բառով կազմված առավել տարածված արտահայտությունների մատուցմամբ: Այսինքն, դասախոսը/դասավանդողը ներկայացնում է բառը՝ կազմելով բառակապակցություններ և արտահայտություններ, իսկ ուսանողն/սովորողն աշխատում է լեզվական ձևերի հետ, ինչն էլ «թոթափում է ուսանողի/սովորողի բեռը» ուսուցման գործընթացում:

Այս մոտեցման արդյունավետությունը ստուգելու համար մեկամսյա դիտարկում անցկացրեցինք ԵՊՀ Ժուռնալիստիկայի ֆակուլտետի առաջին կուրսում և Language Art ուսումնական կենտրոնում, անգլերեն սկսնակների համար ծրագրի շրջանակներում (English for the beginners), շաբաթական 3 օր, 90 րոպե տևողությամբ (ընդհանուր 12 դաս): Սահմանվեցին քայլերի հետևյալ հաջորդականությունը՝

1. Բառապաշարի մատուցում արտահայտությունների և բառակապակցությունների շրջանակներում (ուսանողը/սովորողը տվյալ բառով մայրենի լեզվով կազմում է արտահայտություններ և դասախոսի/դասավանդողի օգնությամբ ստանում դրանց անգլերեն համարժեքները, կամ դասախոսն/դասավանդողն է տվյալ դասընթացին գործածվող բառերով նախապես կազմած արտահայտությունները տպագիր տարբերակով տրամադրում ուսանողին):

2. Քերականական ժամանակաձևերի մատուցում կետ 1-ի բառապաշարի օրինակներով,

3. Քերականության և բառապաշարի համադրությամբ նախադասությունների կազմում *ենթակա-ստորոգյալ-խնդիր-պարագա* և/կամ *պարագա-ենթակա-ստորոգյալ-խնդիր* կառուցվածքային կաղապարով՝ կետ 1-ի արտահայտությունները և բառակապակցությունները դասակարգելով ըստ նախադասության անդամների:

Այս դեպքում ուսանողը/սովորողը ծանոթանում է քերականական կաղապարներին և յուրացնում է դրանք՝ նախքան համատեքստում դրանց հանդիպելը: Այսինքն, այս մեթոդը տարբերվում է ուսուցման այն դասական մոտեցումներից, որտեղ արտահայտությունների կազմության ձևերը յուրացվում են անգլերեն լեզվով նյութերից կամ ըստ անհրաժեշտության դրանց անդրադառնալու արդյունքում:

Գործնականում սույն մեթոդը հետևյալ արտահայտությունն է ստանում.

Քայլ I

(n) brother – my brother, a brother’s house, the book of my/the brother, from my brother, except brother, besides brother, about brother, for brother, his brother John, to ask brother, to ask brother to do smt. . .

morning – in the morning, tomorrow morning, next morning, since morning, till morning, all morning, a morning exercise, to take all morning, . . .

time – in time, on time, for the first time, for a long time, once upon a time, to have much time, to take time, to lose no time, to have a good time, to have a lot of time, to be out of time, to tell the time, to waste time on smt., a matter of time, all the time, at the same time, by the time, every time, the whole of time, it is time to do smt. . . .

hand – on the one hand, on the other hand, hand in hand, at first hand, to give a hand, to hand over, to raise a hand, to shake hands . . .

(v) to go – to go to school, to go to the cinema, to go to a meeting, to go home, to go abroad, to go to bed, to go for a walk, to go shopping, to go fishing, to go in for sports, to go crazy/mad about smt., to go deaf, to go on, to go on a date, let’s go . . .

to speak – to speak about the sister, to speak to me, to speak loudly, to speak English, to speak the same language, to speak for oneself, smt. speaks for itself, to speak up, to speak against, frankly speaking . . .

to turn – to turn to, to turn out, as it turned out, to turn down/up (the volume or heating), to turn on, to take a turn, to turn sour, to turn upside down, to turn a page, in turn, a good turn, a turn of events . . .

to hold – to hold smt. in a hand, to hold one’s hand, to hold a negotiation/a competition, to hold to principles, to hold close, to hold smb. busy, to hold a line, to hold together, to hold on, to hold smb. responsible for smt. . .

(adj.) beautiful – a beautiful girl, a beautiful view, their beautiful garden, to look beautiful, to be beautiful, to get beautiful...

strong – a strong man, strong character, strong tea, strong as a stone, to be strong, to be strong on smt., to get strong, to make strong, to admire strong people...

serious – a serious person, a serious case/accident, half serious, serious minded, to get/to be serious about smb...

dark – dark colour/hair/eyes, dark days, dark secret, in the dark, to leave/keep smb. in the dark about smt., to be/get dark...

(adv.) immediately – to leave immediately, to help him immediately (immediately to help him), immediately to do that (to do that immediately)...

attentively – to listen attentively, to listen to him attentively, to read a book attentively (attentively to read the book)...

honestly – to say smt. honestly, to come by smt. honestly, to come honestly across smt., honestly confessing...

Բառապաշարի այսպիսի մատուցումը վերաբերում է տվյալ դասընթացին առնչվող տեքստում և վարժություններում հանդիպող արտահայտություններին: Այսինքն, ուսանողը/սովորողը պարզապես չի թարգմանում տեքստն անգլերենից հայերեն՝ յուրացնելով միայն բառեր կամ ուղղակի կատարում վարժության պահանջն՝ «ուշադրություն չդարձնելով» կառուցվածքային ձևերին, այլ բառային միավորներից յուրաքանչյուրը դիտարկում է արտահայտությունների և բառակապակցությունների շրջանակում, իսկ նույն բառով իր իսկ կազմած այլ արտահայտությունները դասախոսի/դասավանդողի օգնությամբ մայրենի լեզվից թարգմանելով անգլերեն՝ առավել հեշտությամբ է ընկալում դրանց և նույն խոսքի մասին պատկանող այլ բառերի կիրառման կաղապարներն ու նրբությունները:

Քայլ II

Անգլերենի քերականական ժամանակաձևերի ուսուցմանն ուղղված ժամանակակից միջազգային դասագրքերը նախատեսում են յուրաքանչյուր դասընթացի ընթացքում երկու ժամանակաձևերի մատուցում՝ համապատասխանաբար *անորոշ* և *շարունակական* ձևաչափերով (Ex. - The Present Indefinite Tense / The Present Continuous Tense): Տրված ժամանակաձևով բայի խոնարհումը կատարելուց հետո ուսանողը/սովորողը, իրեն ծանոթ յուրաքանչյուր բայ գործածելով իր յուրացրած ժամանակաձևերով և համադրելով քայլ I-ում յուրացրած կաղապարների հետ, փորձում է կազմել նախադասություններ: Այսինքն, պատկերացնելով համապատասխան իրավիճակ՝ մայրենի լեզվով կազմում է նախադասություն (կամ դասախոսն/դասավանդողն է կազմում) և փորձում վերարտադրել այլ լեզվով: Օրինակ՝

I go (every day, always, often, usually...)

Ես գնում եմ (ամեն օր, միշտ, հաճախ, սովորաբար, *բայց ոչ հենց այս պահին*)

I am going (now, just now, at the moment, tomorrow, in two days...)

Ես գնում եմ (հիմա, հենց հիմա, *այս պահին*)

They will go (tomorrow, in an hour, next year...)

Նրանք կգնան/գնալու են (վաղը, մեկ ժամից, հաջորդ տարի... *պարզապես սպազայում*)

I will be going (tomorrow, next week... at the pointed moment)

Ես գնալիս կլինեմ (վաղը, հաջորդ շաբաթ... *սպազայում որևէ նշված պահի ընթացքի մեջ կլինի*)

She has gone (already, just, never, for a long time...)

Նա գնացել է (արդեն, հենց նոր, երբեք, երկար ժամանակ է..., *այդ պահին արդյունք կա կամ առնչվում է ներկայի հետ, շեշտվում է, որ ներկայում ավարտված գործողություն է*)

You went (yesterday, a year ago, last month...)

Դուք գնացիք/գնացել էիք (երեկ, մեկ տարի առաջ, անցած ամիս..., *անցյալում եղած, ավարտված գործողություն է*)

He was going (at the moment, then, at 5 o'clock...)

Նա գնում էր (այդ պահին, այն ժամանակ, ժամը 5-ին..., *անցյալում որևէ կոնկրետ պահի գործողությունն ընթացքի մեջ էր*)

Քայլ III

Օտար լեզվով ընդարձակ նախադասություններ կազմելու համար ուսանողը/սովորողը պետք է տեղյակ լինի տվյալ լեզվի նախադասության կառուցվածքի նրբություններին: Անգլերենում նախադասության անդամների շարադասությունը կատարվում է *ենթակա-ստորոգյալ-խնդիր-պարագա* և/կամ *պարագա-ենթակա-ստորոգյալ-խնդիր* (subject+predicate+object+adverbial) կառուցվածքային կաղապարով: Մայրենի խոսքում պատկերացնելով, թե իր յուրացրած բառակապակցություններն ու արտահայտությունները նախադասության մեջ որ անդամի դերում կարող են հանդես գալ՝ ուսանողը/սովորողը, հետևելով նախադասության կառուցվածքի շարադասությանը, կառուցում է խոսքը: Օրինակ՝

1. In the morning my brother spoke to me (Առավոտյան եղբայրս խոսեց ինձ հետ):

In the morning	+	my brother	+	spoke to	+	me
adverbial		subject		predicate		object
առավոտյան		եղբայրս/իմ եղբայրը		խոսեց հետ		ինձ

2. A beautiful girl is reading a book attentively (Մի գեղեցիկ աղջիկ ուշադիր գիրք է կարդում):

A beautiful girl	+	is reading	+	a book	+	attentively
subject		predicate		object		adverbial
Մի գեղեցիկ աղջիկ		կարդում է		գիրք		ուշադիր

Նախադասության անդամների շարադասությունը մայրենի լեզվում կարող է այլ լինել, սակայն անգլերենի կառուցվածքային նրբությունների իմացությունը հնարավորություն կտա ճշգրիտ խոսք կառուցել:

Արագացված դասընթացների դեպքում այս մեթոդի կիրառումը դյուրին է դարձնում համարժեքների յուրացումը և շատ չի ծանրաբեռնում ուսանողին/սովորողին: Այս դեպքում նա աշխատում է պատրաստի արտահայտությունների և կաղապարների հետ՝ ավելի շատ ժամանակ հատկացնելով դրանք մտապահելուն: Քերականական թարգմանական մեթոդով առաջնորդվելիս ուսանողը տեսողական հիշողությամբ ու պատկերացումներով կողմնորոշվելու հնարավորություն ունի: Արտահայտություններն ու շարադասությունն իմանալով՝ նա ընդամենը «դասավորում է» բառերը: Իսկ դասախոսը/դասավանդողը, ուսանողին տրամադրելով նախապես պատրաստած արտահայտությունների ցանկը իրենց թարգմանություններով, տվյալ կամ հաջորդ դասընթացին անդրադառնում է միայն դրանց կիրառմանը:

Ուսանողները/սովորողները ևս բարձր են գնահատում այս մեթոդի արդյունավետությունը: Նրանք հիմնականում նշում են, որ թարգմանություն կատարելիս միայն բառերի անգլերեն համարժեքների իմացության դեպքում բախվում են որոշ խոչընդոտների: Եթե իրենց կողմից հայերեն թարգմանված անգլերեն տեքստի նույն նախադասությունները հարկ լինի կրկին թարգմանել անգլերեն, իրենք շատ արտահայտություններ չեն կարողանա թարգմանել, անգամ եթե գիտեն բոլոր բառերը: Քերականական թարգմանական մեթոդի շնորհիվ իրենք զգալի հեշտությամբ են թարգմանություն կատարում, քանզի համարժեքներ գտնելու «ծանր գործը» դասախոսին/դասավանդողին է:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Griffiths C. *Lessons from Good Language Learners*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
2. Laviosa S. *Translation and Language Education: Pedagogic Approaches Explored*. Routledge, 2014.
3. Larsen-Freeman D. *Techniques and Principles in Language Teaching*. Oxford: Oxford University Press, 2000.
4. Mukalel A.J. *Approaches to English Language Teaching*. New Delhi: Discovery Publishing House, 2005.
5. Richards J.C., Rodgers T.S. *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.
6. Tetzner R. *The Grammar-Translation Method // Essay 2004 in the subject American Studies – Linguistics*. University of Bedfordshire, GRIN Verlag, 2006.
7. Yule G. *The Study of Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

Н. МАНУКЯН – *Использование грамматико-переводного метода в ускоренных курсах английского языка.* – Целью данной статьи является использование грамматико-переводного метода в обучении принципам грамматики и лексики. Суть этого метода состоит в обучении грамматических форм и словарного запаса с помощью перевода с армянского на английский наиболее часто используемых выражений и фраз, составленных с каждым новым словом. Особое внимание уделяется знанию принципов порядка слов и структуры предложения, с помощью которого учащийся легко переводит с армянского на английский.

Ключевые слова: перевод, грамматико-переводный метод, структура предложения, грамматические времена, временные формы глагола, грамматический эквивалент, лексика

N. MANUKYAN – *The Use of Grammar-Translation Method in Accelerated English Courses.* – The present paper touches upon the ways and principles of teaching vocabulary and grammatical tenses through the grammar-translation method. The core principle of this method is teaching grammar and vocabulary by translating widely used expressions and phrases formed of each word from Armenian into English. Hence, the students knowing ready-made expressions have less difficulty in translating from Armenian into English and making their oral and written speech.

Key words: translation, grammar-translation method, sentence structure, grammar tense forms, grammatical equivalents, vocabulary